

PROVET I PSYKOLOGI 21.3.2014 BESKRIVNING AV GODA SVAR

De beskrivningar av svarens innehåll som ges här är inte bindande för studentexamensnämndens bedömning. Censorerna beslutar om de kriterier som används i den slutgiltiga bedömningen.

Vid bedömningen läggs särskild vikt vid hur genomtänkt (moget) svaret är och hur väl examinanden behärskar den psykologiska kunskapen. Ett förtjänstfullt svar är väl strukturerat och logiskt uppbyggt. Frågan besvaras i enlighet med uppgiftsformuleringen. I uppgiften kan examinanden uppmanas att antingen beskriva, bedöma, granska/diskutera eller förklara psykologiska fenomen samt göra jämförelser mellan olika perspektiv. Fakta och argument som presenteras bör vara väl underbyggda. Examinanden ska uppvisa självständighet i behandlingen av psykologisk kunskap samt färdighet i att tillämpa och utveckla psykologiska teman.

Uppgift 1

Uppgiften bygger på tillämpning och det finns material för att besvara frågan i flera av psykologikurserna. Det är lämpligt att i svaret utgå från perspektiv med anknytning till inläring, minne, uppmärksamhet, självreglering, motivation och reglering av emotioner. Metoder för effektivisering av inläringen kan handla om att ställa upp mål, om inlärningsstil, studieteknik eller om studiefärdigheter och strategier. Svaret kan också behandla speciella inlärningssvårigheter såsom uppmärksamhetsstörning eller begränsat arbetsminne. Andra lämpliga synvinklar är coping, defenser, sömn och förmågan att hantera stress. Frågor kring identitet och självbild kan också tas upp.

I ett gott svar ligger betoningen på metoderna och dessa bör beskrivas på ett mångsidigt sätt. Examinanden har insett att det finns många olika förklaringar till gymnasieelevens beteende och sannolikt krävs det då också många olika metoder för att lösa problemet.

Uppgift 2

Den psykologiska synvinkeln i uppgiften anknuter både till barnets utveckling och till föräldraskapet. Svaret förutsätter en kritisk granskning av Supernannys pedagogiska metoder t.ex. utgående från barnets temperament, regleringen av känslor och utvecklingen av empati. Ur föräldraskapets synvinkel kan man kritiskt granska den behavioristiska modellen som bygger på straff av icke önskvärt beteende samtidigt som de positiva beteendemodellerna ofta saknas. Som goda sidor kan man betona t.ex. att programmet stöder tanken om konsekvens i uppfostran samt strävar efter att öka föräldrarnas självförtroende (själveffektivitet) och förmåga att kontrollera sina negativa känsloreaktioner. Det är också ett bättre alternativ att använda sig av en utvisningsbänk än att bestraffa barnet fysiskt, vilket ännu är vanligt också i Finland. Det samhällliga perspektivet leder in på en diskussion om hur pedagogiska kulturer globaliseras till följd av program som Supernanny.

Examinanderna kan också diskutera de etiska problem som är förknippade med reality-TV och att offentliggöra familjernas problem. Tillvägagångssättet beaktar inte heller de individuella orsakerna till barnens eller föräldrarnas problem eller huruvida familjerna som deltar i programmet skulle behöva någon långsiktigare professionell hjälp och familjestöd av sakkunniga.

Uppgift 3

I denna uppgift ska examinanden kunna komprimera sin förståelse av begreppet i ett kort svar.

a)

Med kritisk period avses ett biologiskt bestämd tidsförlopp under vilket barnet är speciellt mottagligt för att lära sig en speciell färdighet.

b)

Närutvecklingszon är ett begrepp som skapats av Vygotskij för att beskriva tillståndet mellan individens nuvarande utvecklingsnivå och den följande. I närutvecklingszonen har individen möjlighet att med hjälp av lämpligt stöd av andra lära sig färdigheter som han inte ännu skulle klara av på egen hand och prestera på en nivå som inte skulle vara möjlig utan yttre stöd.

c)

Den föroperationella fasen infaller enligt Piagets teori i åldern mellan 2 och 7 år då tänkan- det är starkt bundet av det egna perspektivet och egna iakttagelser. Barnet kan tänka på fö- reteelser och föremål som inte är närvarande, men kan inte skilja mellan sitt eget och andras perspektiv.

Uppgift 4

I svaret ska följande beskrivningar ingå: sömnen som återhämtning, betydelsen av sömnfa- serna och följderna av alltför lite sömn. I ett gott svar behandlas dessa mera mångsidigt. Ur evolutionspsykologisk synvinkel sparar man energi och stärker artens överlevnad om man sover under den tid på dygnet då man inte behöver äta eller sköta om sin avkomma. När vi sover återhämtar sig kroppen från dagens ansträngningar och tillväxthormon utsöndras. Brist på sömn försvagar motståndskraften och ökar risken för infektionssjukdomar, också temperaturregleringen och ämnesomsättningen förändras. Speciellt hjärnan behöver sömn. Ämnen som behövs för att upprätthålla energilagren/vitaliteten fylls på och slaggämnen eli- mineras ur kroppen. Hjärnans temperatur sjunker.

Under sömnen är de långsamma vågornas fas och REM-sömnen viktig för människan. REM- sömnen effektiverar inläringen och lagrandet av information i minnet samt påskyndar nerv- systemets mognad hos spädbarn. Bristfällig sömn inverkar på koncentrationsförmågan och på känslolivet (depression, irritabilitet). Slutledningsförmågan försvagas och flera misstag sker. I synnerhet hjärnans pannlob är känsliga för sömnbrist.

Uppgift 5

I svaret behandlas följande: hjärnan utvecklas under fosterstadiet, utvecklingen är snabb i de tidiga utvecklingsstadierna men då hjärnan åldras sker det inga större förändringar. I ett bra svar beskrivs detta mera mångsidigt.

Under fosterstadiet och den tidiga utvecklingen styrs hjärnans mognad av arvet, men också hormonbalansen i livmodern och t.ex. gifter/virusinfektioner inverkar. Först utvecklas de centra som svarar för de inre och de vitala organens funktioner (hjärnstammen), sedan de strukturer som står för t.ex. regleringen av känslolivet (mellanhjärnan, det limbiska systemet). Sist utvecklas de strukturer som svarar för funktionerna på den högsta nivån (hjärnbarken).

I begynnelsen ökar antalet hjärnceller och förbindelserna mellan dem, men med ökade erfarenheter gallras en del av dem bort. Hjärnan utvecklas och ökar i storlek under de första levnadsåren bland annat under påverkan av myelinisering. Pannloberna utvecklas sist.

Det biologiska åldrandet styrs av arvet, men hur vi åldras är individuellt. Nervceller dör och hjärnan minskar i vikt, hjärnbarken blir tunnare. När produktionen av transmittorämnen förändras och minskar går nervimpulserna långsammare fram. Det sker ingen större celldöd, men antalet förbindelserna minskar.

Uppgift 6

Uppgiften hänför sig till den psykiska hälsan (kurs 5) men kring detta ämne hittar man stoff också i kurs 1 (självreglering, interaktion). Tvångsstörningen räknas till ångeststörningarna. Störningen kännetecknas av ångestfyllda tvångstankar som den drabbade försöker minska med hjälp av tvångshandlingar för att på detta sätt reglera sin ångest. Ångestkänslorna kan lindras på kort sikt men det tvångsmässiga beteendet begränsar och utarmar människans verksamhetsfält vilket i sin tur ökar lidandet. I ett gott svar ingår både en definition av tvångsstörning och en mångsidig diskussion kring hur störningen inverkar på självregleringen och på det sociala samspelet. Uppgiften kan inledas till exempel med en presentation av olika tvångstankar och -handlingar och med reflektioner över vilka följder de kan ha. Svaret kan också beröra det faktum att vi alla i viss mån är bekanta med tvångsmässiga handlingar men att dessa i samband med beteendestörning växer till svåra problem i individens vardag. Vidare kan den neurologiska bakgrunden och olika behandlingsmetoder tas upp.

Uppgift 7

I ett gott svar behandlas olika psykiska störningar, såsom depression, ångestsyndrom, bipolär störning och psykos, i relation till självmordsförsök och självdestruktivitet. Självdestruktivitet kan också förknippas med anorexi, missbruk av berusningsmedel och att skära sig själv, vilket inte är ovanligt bland ungdomar. Med hjälp av exempel kan man också belysa och granska motiven bakom självmord och självskadande beteende; det kan gälla hämnd, man straffar andra för att komma över en känsla som uppkommit av svår besvikelse, skam eller misslyckande.

I ett gott svar kan man diskutera ämnet ur individens subjektiva perspektiv som ett försök att komma ur ett desperat eller hallucinatoriskt sinnestillstånd. Examinanden kan koppla samman den ungas självdestruktiva beteende med kritiska faser i identitetsutvecklingen och i skapandet av en egen världsbild. Problemet kan också gälla bristande tillgång till psykiatrisk vård eller uppföljning. Den kulturella synvinkeln kan inbegripa frågor kring t.ex. gemenskap som svar på varför självmord är vanliga i Finland. Det är också mycket relevant att ta upp ungdomskulturens idolvärld och idealiseringen av att vara slank och smal.

Uppgift 8

Uppgiften är att beskriva hur man gör upp en forskningsplan, dvs. redogöra för hur man formulerar ett problem, definierar sina deltagare och deltagargrupper, väljer metoder, skisserar upp hur svaren ska analyseras och diskuterar undersökningens värde och betydelse. I ett gott svar behandlas frågor gällande undersökningens reliabilitet och validitet på ett mångsidigt sätt och olika etiska frågeställningar diskuteras. En tänkbar plan kunde vara att man väljer ut en gymnasieklass som målgrupp och mäter elevernas personlighet (t.ex. introversion-extraversion) med ett lämpligt frågeformulär och jämför detta med deras Facebook-sidor. Man kan be de frivilliga deltagarna berätta hur många vänner de har, hur vidsträckta deras nätverk är, hur ofta de är i kontakt och kring hurdana ämnen. Genom att utforska profilsidorna på Facebook kunde man jämföra hurdana saker människor med olika personligheter berättar om sig själva. Undersökningen skulle kunna ge en uppfattning om vilken bild människor vill ge av sig själva och hur de för detta syfte plockar ut information och väljer sina vänner.

Uppgift +9

I ett gott svar knyts Baumgartners prestation ihop med centrala begrepp och teorier inom motivations- och personlighetspsykologin. Den speciella prestationen kan betraktas i relation till bl.a. ihärdig träning, misslyckanden, andras förväntningar eller extrem stress. Motivationsfrågan kan behandlas utgående från bl.a. den biologiska grunden (t.ex. hjärnans belöningssystem) psykologiska faktorer (t.ex. inre eller yttre motivation, tilltron till den egna förmågan, personliga mål, känslor- eller kunskapsstyrd motivation) eller prestationsmotivation (t.ex. höga ambitioner, kulturens betydelse).

I svaret kan examinandena också diskutera hur känslor och motivation kan vara sammanflätade. För personlighetspsykologins del kan svaret baseras på t.ex. det egenskapsteoretiska (t.ex. spänningssökare), det humanistiska (t.ex. behovet av självförverkligande), det psykodynamiska (t.ex. omedvetna behov och motiv) eller det kognitivt-konstruktivistiska (t.ex. strävan att upprätthålla eller återställa en hel och sammanhängande självbild) perspektivet.

Uppgift +10

I ett gott svar ingår en noggrann och mångsidig beskrivning och förklaring av arbetsminnets betydelse för människans kognitiva processer. Arbetsminnet som har en begränsad kapacitet är centrum för människans medvetna funktioner och består av den centrala exekutivfunktionen, den fonologiska kretsen och det visuo-spatiala skissblocket. Arbetsminnet svarar för den kortvariga bearbetningen och aktiveringen av information som är aktuell för individens medvetna aktivitet. Arbetsminnet fungerar som en förbindelse mellan människans sinnen (selektiv uppmärksamhet) och långtidsminnet (=lagringsminnet), dvs. informationen aktiveras för bearbetning och lagras i minnet. Arbetsminnet har ett begränsat antal minnesenheter, men istället kan dessa inrymma en växlande mängd information. När det gäller att bemästra situationer som i kognitivt och socioemotionellt hänseende är krävande kan arbetsminnets kapacitet krympa ytterligare. Att en person utvecklar expertkunnande innebär att han delvis kan överskrida gränserna för arbetsminnets kapacitet genom att skaffa sig uppgiftsspecifika kunskaper. Därmed kan han uppfatta och behärska större helheter av information som snabbt kan överföras mellan arbetsminnet och långtidsminnet. I ett gott svar kan man också behandla de dramatiska effekter som skador på arbetsminnet och dess olika delar kan förorsaka när det gäller människans informationsbearbetning.